

Walter Benjamin ja eurooppalaisen kulttuurin moderni kokemus

Kuusi luentoa Benjaminista 4.9-9.10.2019

Markku Koivusalo

Luentodiat:

https://markkukoivusalo.org/teaching/lcourses/benjamin_to/

Viittaukset luentoihin:

Koivusalo M.: Benjamin_ HKI_TO_2019_Luento1, Dia (nr.)

Walter Benjamin ja eurooppalaisen kulttuurin moderni kokemus

Ke klo 18.45–20.15

Vapaa pääsy. Tervetuloa!

Mikä on eurooppalainen kokemus? Entäpä moderni kokemus kokemuksen lopusta?
Mitä tarkoittaa kuin kokemus korvautuu elämyksillä?

- 4.9. Johdanto: Benjamin ja kaupunkilaisen kokemus
- 11.9. Benjamin ja kielen kokemus
- 18.9. Kriittikin ja väkivallan kokemus
- 25.9. Taiteen ja politiikan kokemus
- 2.10. Moderni kokemus kokemuksen lopusta
- 9.10. Historian materialistisessa laaninen kokemus

LUENNOITSIJAT VTT, DOS. MARKKU KOIVUSALO

Markku Koivusalo

Valtio-opin dosentti. Helsingin yliopisto.

<https://markkukoivusalo.org/>

Benjamin sivusto

<https://markkukoivusalo.org/thinkers/benjamin/>

Luentodiat: https://markkukoivusalo.org/teaching/lcourses/benjamin_to/

2017 Hannah Arendt

<https://markkukoivusalo.org/teaching/lcourses/amy/>

2018 Michel Foucault ja toisinajattelu:

<https://markkukoivusalo.org/teaching/lcourses/toisinajattelu/>

Walter Benjamin ja eurooppalaisen kulttuurin moderni kokemus

Ke klo 18.45–20.15

Vapaa pääsy. Tervetuloa!

Mikä on eurooppalainen kokemus? Entäpä moderni kokemus kokemuksen lopusta?
Mitä tarkoittaa kuin kokemus korvautuu elämyksillä?

- 4.9. Johdanto: Benjamin ja kaupunkilaisen kokemus
- 11.9. Benjamin ja kielen kokemus
- 18.9. Kriittikin ja väkivallan kokemus
- 25.9. Taiteen ja politiikan kokemus
- 2.10. Moderni kokemus kokemuksen lopusta
- 9.10. Historian materialistismessiaaninen kokemus

LUENNOITSIJAT VTT, DOS. MARKKU KOIVUSALO

Walter Benjamin ja eurooppalaisen kulttuurin moderni kokemus

Johdanto: Benjamin ja kaupunkilaisen kokemus

Kielen ja kritiikin kokemus

Politiikan ja väkivallan kokemus

Taiteen ja tekniikan kokemus

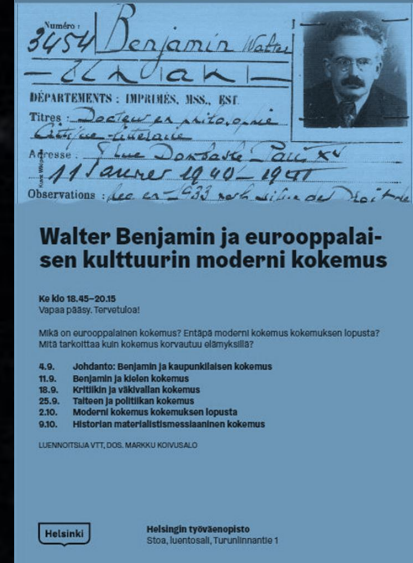
Moderni kokemus kokemuksen lopusta

Historian materiaalis-messiaaninen kokemus

Benjamin ja eurooppalaisen kulttuurin moderni kokemus

Kuusi luentoa Walter Benjaminista 4.9-9.10.2019

Luento 1: Johdanto: Benjamin ja kaupunkilaisen kokemus

Viittaukset luentoihin:

Koivusalo Markku: Luennot: Helsinki, TO 2019, 6
(luentonumero), 1 (dianumero)

Kriitikko, filosofi, esseisti, kääntäjä, radioääni

Kirjallisuuskritiikki: Kielifilosofia

Taidekritiikki: Taiteen filosofiset sisällöt

Kulttuurikritiikki: Kulttuuri aikansa kuvana

Historiallinen kritiikki: Historian kokemus nykyisyydessä

Teologinen kritiikki: Uskonnollinen kokemus

Poliittinen kritiikki: Yhteiskunnallinen kokemus

Henkis-materialistinen ajattelu

Eläessään mainetta kirjallisuuskriitikkona

30 -vuotta kuoleman jälkeen tekstit nousivat unohduksista ja ilmaantuivat aktuaalisina uusissa konstellaatioissa

Luokittelemattomuus

”Kuolemanjälkeinen maine vaikuttaa olevan luokittelemattomien kohtalo, niiden joiden työ ei sovi olemassa olevaan järjestykseen eikä myöskään synnytä uutta tuleville luokituksille ominaista lajityyppiä.”

”Benjamin työn kuvaaminen tavanomaisessa kehikossa vaatisi huomattavasti negatiivisia lausumia. Hänen lukeneisuutensa oli valtava, mutta hän ei ollut oppinut skolaari. Hänen aiheenaan olivat tekstit ja niiden tulkinta, mutta hän ei ollut filologi. Hän oli kovin kiinnostunut, ei niinkään uskonnosta, vaan teologiasta ja tekstin pyhyyttä korostavasta teologisesta tulkinnasta, mutta hän ei ollut teologi eikä erityisen kiinnostunut raamatusta. Hän oli synnynnäinen kirjailija, mutta hänen tavoitteenaan oli kirjoittaa kokonaan lainauksista koostuva teos. Hän oli ensimmäinen Proustia (yhdessä Franz Hesselin) ja Saint-John Perseä kääntänyt saksalainen ja aikaisemmin hän oli kääntänyt Baudelaire’n Tableaux Parisiensin, mutta hän ei ollut kääntäjä. Hän arvosteli kirjoja ja kirjoitti useita esseitä elävistä ja kuolleista kirjailijasta, mutta hän ei ollut varsinainen kirjallisuuskriitikko. Hän kirjoitti teoksen saksalaisesta barokista ja jätti jälkeensä valtavana valmistumattoman tutkimuksen 1800-luvun Ranskasta, mutta hän ei ollut historioitsija, ei kirjallisuushistorioitsija tai minkään muunkaan lainen historioitsija. Yritän osoittaa, että hän ajatteli runollisesti, mutta ei ollut sen enempää runoilija kuin filosofi. Silti niinä harvoina hetkinä kun hän viitsi yrittää määritellä sitä mitä teki hän ajatteli itseään kirjallisuuskriitikkona.” (Hannah Arendt)

Kriitikko

”Tavoite, jonka olen [!] itselleni asettanut, ei ole vielä täysin toteutunut, mutta lopultakin, olen siitä kosketusetäisyyden päässä. Tuo tavoite on tulla pidetyksi saksalaisen kirjallisuuden johtavana kriitikkona (premier critique).

Vaikeus on siinä ettei yli viiteenkymmeneen vuoteen saksalaisen kirjallisuuden kritiikkiä ole pidetty vakavasti otettavan lajityyppinä. Aseman saaminen kritiikissä tarkoittaa perustaltaan sen luomista lajityyppinä.”

Kritiikin luominen - mitä on kritiikki?

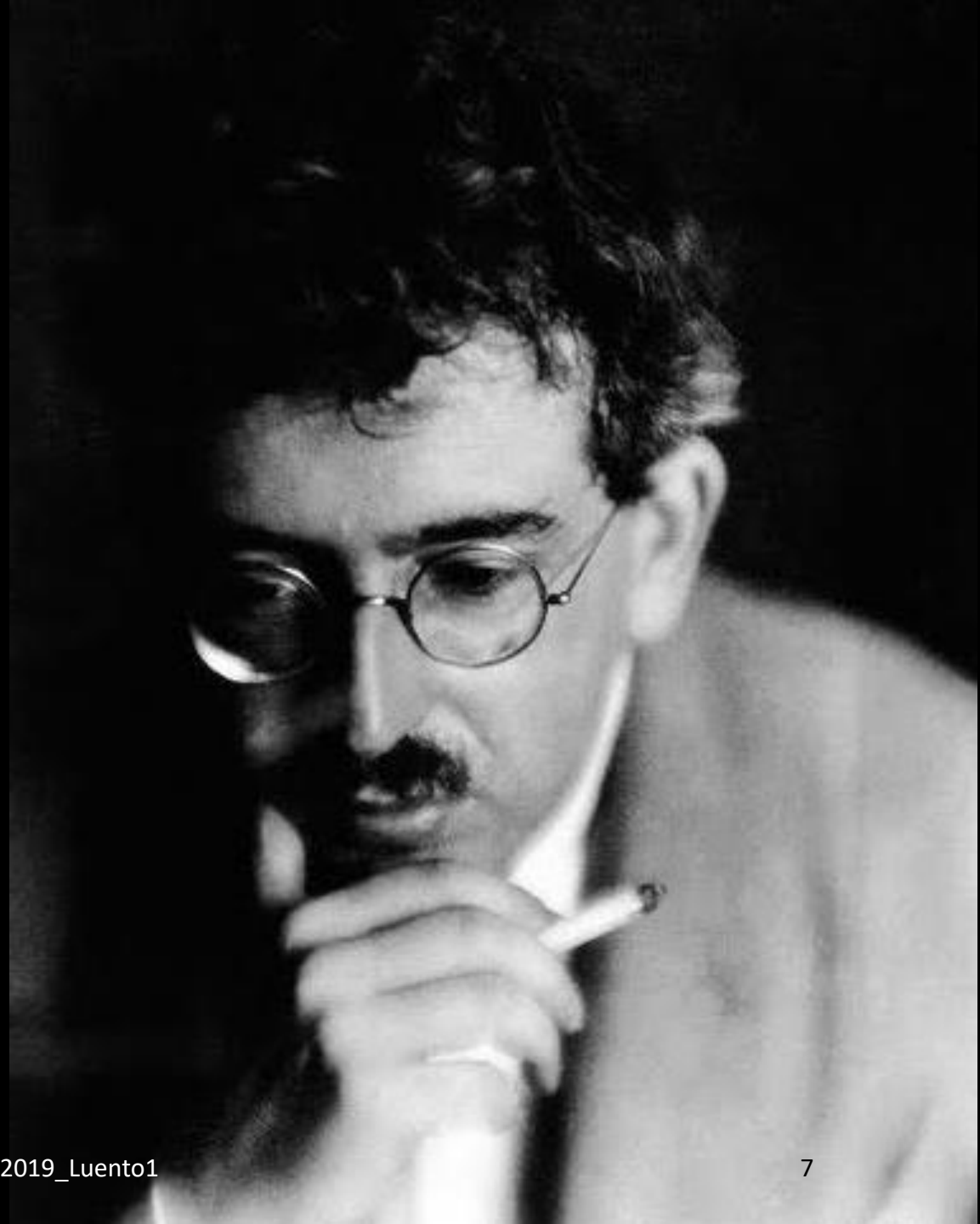
Täydentävä kritiikki

Tuhoava kritiikki ↔ lunastava (rettende) kritiikki

Kritiikin omat ehdot - henkiset → materiaaliset

Nykyisyyden kritiikki: mennyt ↔ tuleva

Yhteiskuntakritiikki: Dialektinen kritiikki - teoksen jännitteet

Ajattelu kaikilla alueilla

Oppialojen ylittäminen

Taideteos integraalina ilmaisuna uskonnollisista, metafysisistä, poliittisista ja taloudellisista tendensseistä.

“Ensisijaiset kiinnostuksen kohteet kielifilosofia ja taideteoria”

Kaikessa ajattelun aihetta

Taiteessa klassikoista populaarikulttuuriin

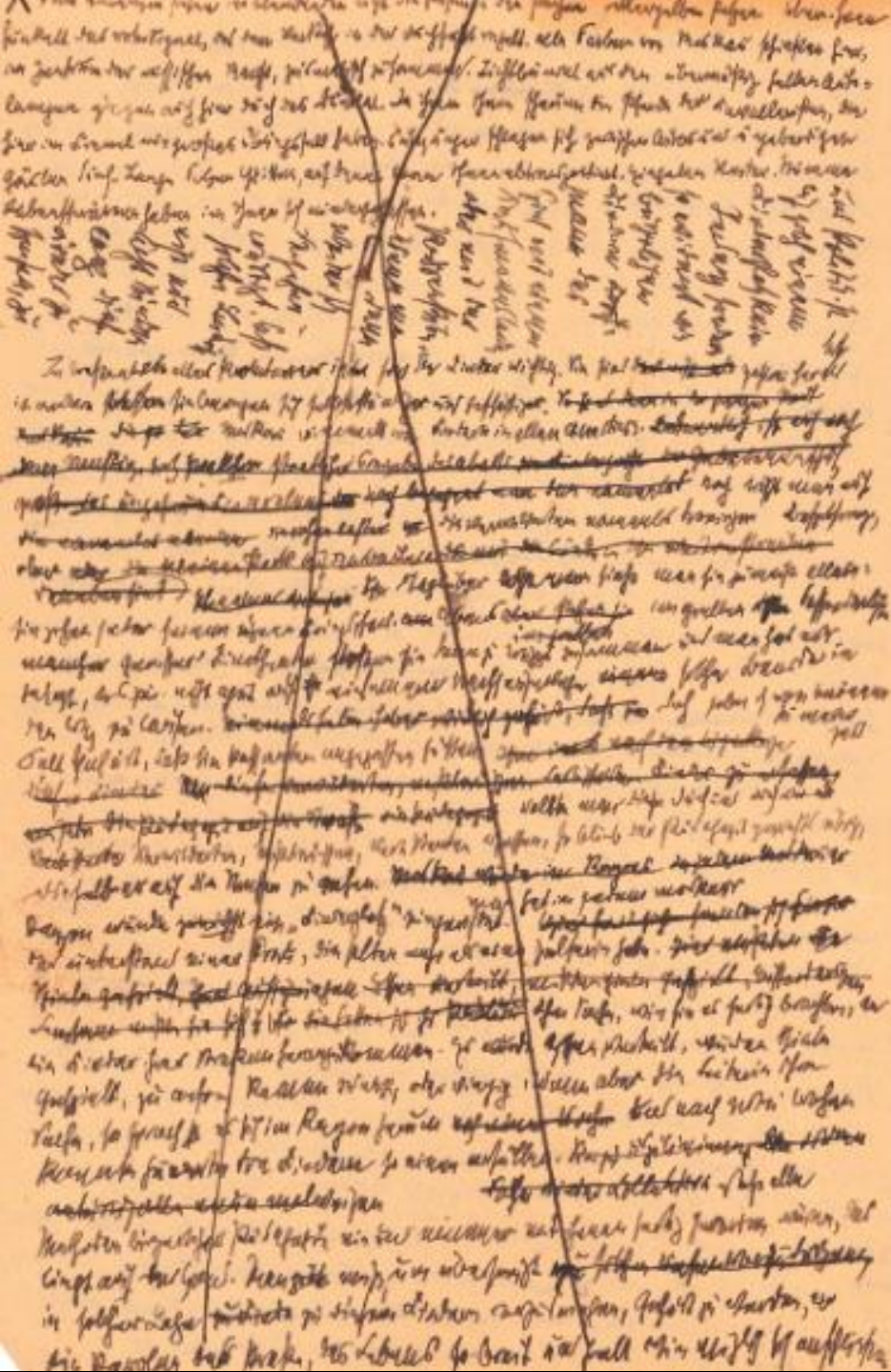
Benjamin ja Kracauer aloittavat modernin massa- ja populaarikulttuurin vakavan tarkastelun

Arkipäivän esineet

Unohtuneet ja oudot asiat

Lelut, miniatyyrit

Esoteerisuus

”Ongelma kaikessa siinä mitä Benjamin kirjoitti oli, että se aina osoittautui olevan täysin sui generis”

Esoteerisuus (Esoterik): Ei salattu, oma tai yksityiskieli, ei itsen salaamista tai piilottamista - itsen ylitys kielessä

Kieli itsessään esoteerista - allegorisuus

Intiimi suhde kieleen

Laaja käsitys kielestä - kuvien kieli, eleiden kieli, luonnon kieli

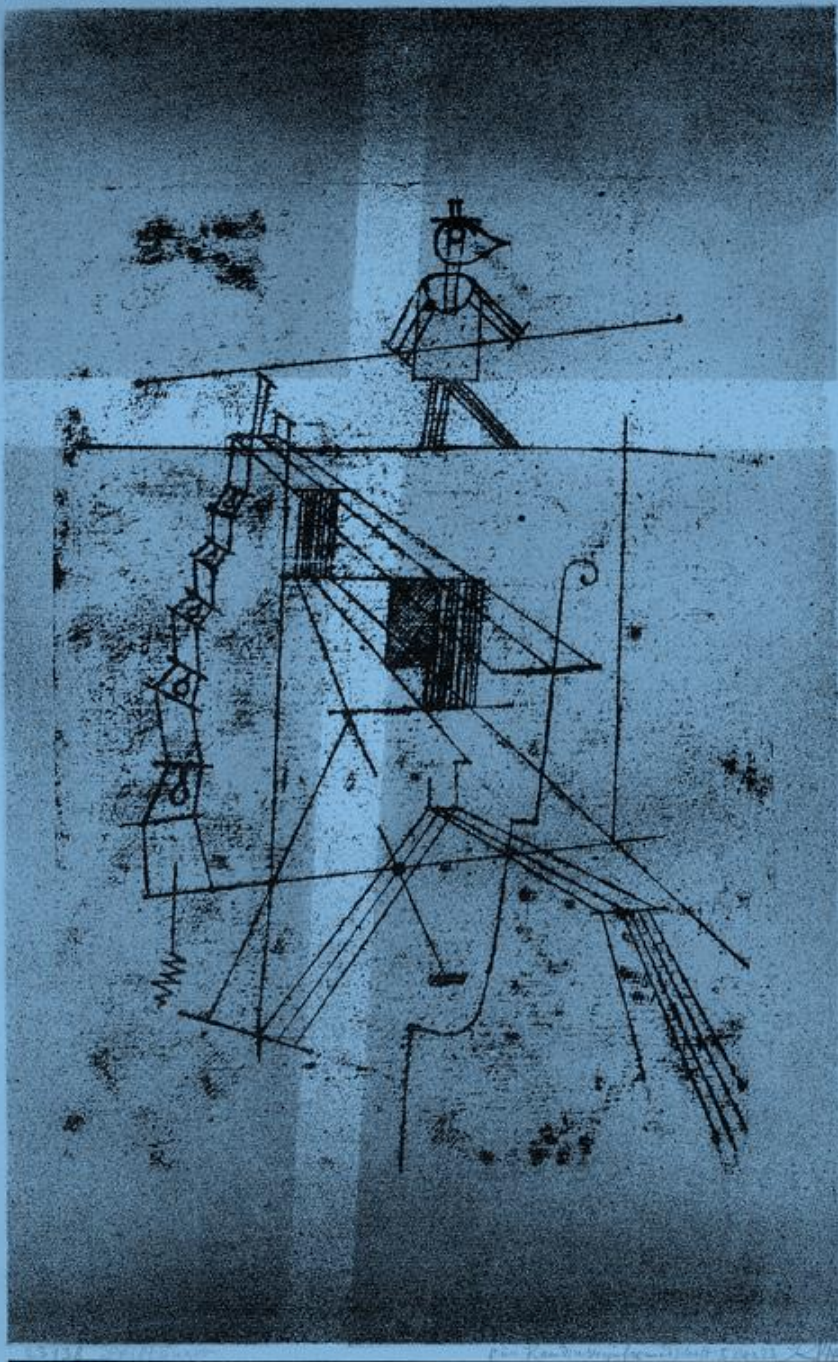
Kieli ei kommunikaatiota vaan ilmaisua

Ajattelu ja kirjoitus yhtä

Maailman representaation sijaan idean esityksen (Darstellung) ongelma

Jännitteet - Kompositio

Aineelliset välineet, paperit, kynät, muistikirjat

Brekaari Benjamin

Vapaa kirjoittaja (Freier Schriftsteller)

Unelma akateemisesta turvasta pirstaloitui

Habilaatiotyö kehoitettiin vetämään takaisin - Liian vaikea, ei ymmärrettävä

Yritys elää vapaana kirjoittajana - prekaari yksityisyrittäjä

Taiteen luotava kysyntää uudelle - uuden vaikean tarjonnalle ei kysyntää

Tuotantotekijöiden kysymys - proletariaatin kysymys → prekariaatin kysymys

Pirstaloituneet elämän aineelliset ehdot

"Olemassaoloni avoimesta puolesta on tullut niin prekaarista etten puutu siihen ellei se ole aivan välttämätöntä kun taas kirjoittamani katkelmat auttavat sinua paikoitellen visualisoimaan vähemmän avointa, mutta ei suinkaan vähemmän prekaaria puolta olemassaolostani."

"Vaikeudet ovat jo muutenkin merkittäviä, kovat päänsärkykohtaukset muistuttavat nykyisestä prekaarista olemassaolon tavastani (prekäre Daseinsart)"

Tuotanto pirstaleina

Lukuisia suunnitelmia koskaan valmistumattomista teoksista

Kuitenkin valtava ja laaja pirstaleinen tuotanto

Esseitä, kritiikkejä, käännöksiä, kirja-arvosteluja, puheita, ehdotelmia, aforismeja jne.

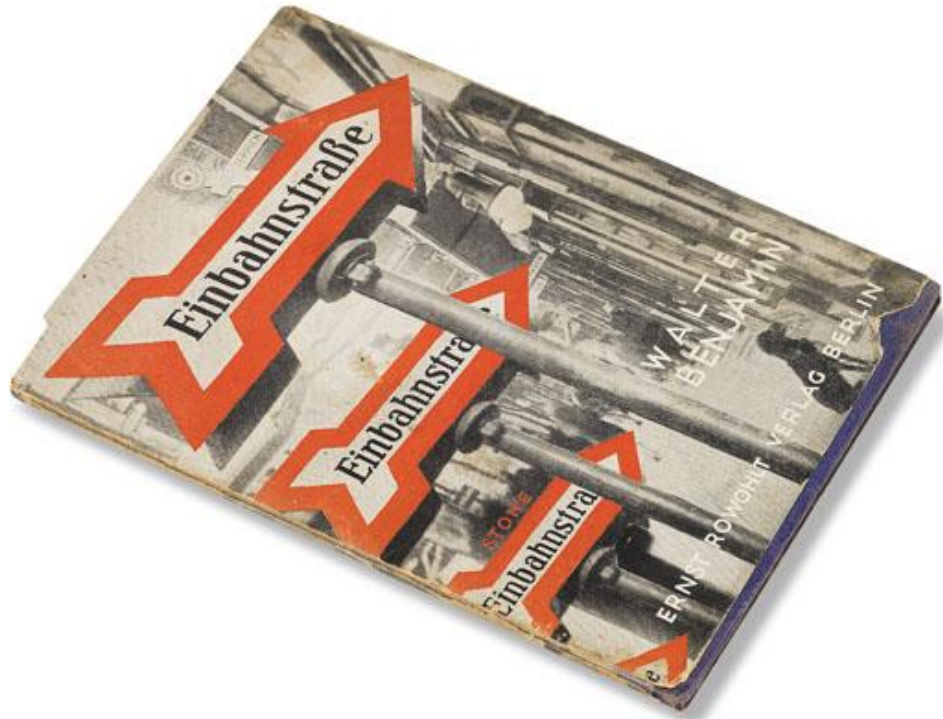
Radiokuunnelmia ja ohjelmia Radio Berliinille ja Frankfurtille

Ajatus pirstaleiden keräilijä: Unelma teoksesta, joka koostuisi pelkistä sitaateista

<https://markkukoivusalo.org/thinkers/benjamin/>

Teokset ajatuskuvien kokoelmina

Saksalaisen romantiikan taidekritiikin käsite (1919) - ainoa akateemisesti hyväksytty työ

Saksalaisen murhenäytelmän alkuperä (1925/ 1928)

Yksisuuntainen katu (1928) - montaasikirja modernin kokemuksen pirstaleista

Lineaarista kerrontaa (ja historianfilosofia) vasten ajatuskuvien konstellaatioita ja montaaseja

Lichtenbergin ja Nietzschen aforismien ja aikakausikomenttien modernisointi ja urbanisointi

Georg Lichtenberg aforismirunous (töherryskirjat)

Taideteos teknisen uusinnettavuuden aikakaudella

Kuuluisin ja tunnetuin artikkeli

Useita versioita

Hionta, korjaus, muutos

Avoimuus

Pääteos pirstaleina: Pasaasiteos (Passagenwerk)

Sivullisen elämä sivussa

Rakkaus kirjoihin

Rahattomanakin rahaa jostakin

Keräily - kirjasto

Harvinaiset kirjat, oudot kirjat, hullujen
sepustukset

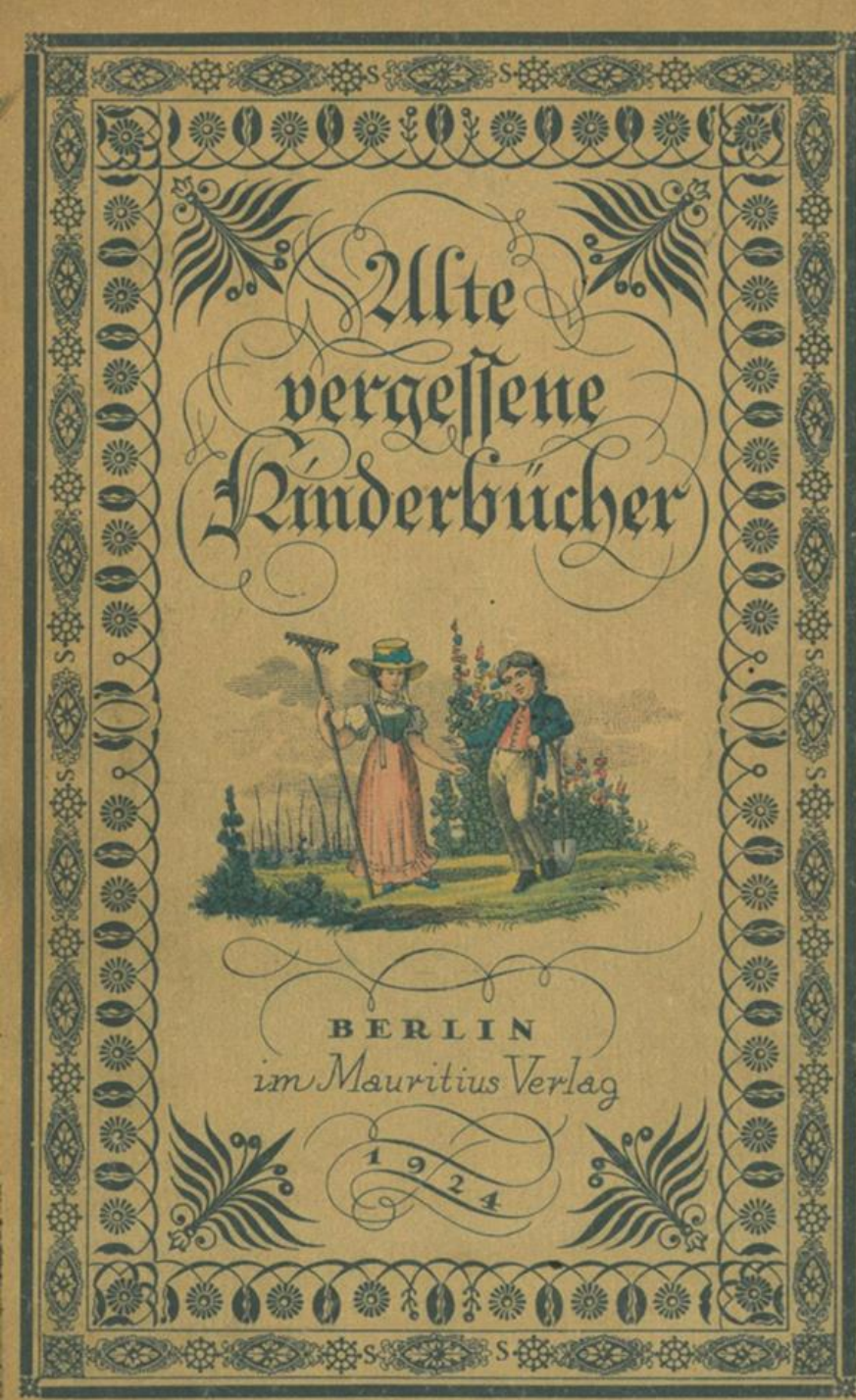
Erityinen kokoelma lastenkirjoja

Kirjojen avaama maailma - kirjojen aineellisuus

Antikvariaatin pitäjä

Ainoa mahdollinen ”porvarillinen” ammatti

Yrittää saada isältään pääoman tähän

Äärellä ajatteliija, intensiivisesti sivussa

Äärimmäisen ajatteliija - radikalismi juuriin menemisenä

Avant-garde liikkeet ja modernismi

Radikaalisuus $\neq$ dogmatismi, ortodoksisuus = kokeellisuus

Varhainen ekspressionismi avantgarde

Varhainen Neuvosto-avantgarde

Weimarin tasavallan modernismi ja avantgarde

Ranskalainen 30-luvun avantgarde, surrealismi

Etujoukkojen äärellä kuulumatta varsinaisesti joukkoon

Myöhässä, melankolia, odotuksen kärsivällisyys

Äärellä ajatteliija: Intensiivisesti läsnä, sivussa

Innostus $\leftrightarrow$ Tarkkanäköisyys

”Muuan tarkkanäköinen kriitikko...”

Nykyisyyden äärellä ajanmukaisuutta vastaan

Jännitteinen konstellaatio ystäviä

Tapa pitää ystävät erillään, ei joukko vaan heterogeeninen konstellaatio

Yksityinen intensiivinen suhde

Joukko keskeisiä Eurooppalaisia ajattelijoita

Vetävät eri suuntiin - Vakuuttuneisuus muiden huonosta vaikutuksesta

Ruumiin jakaminen

Kuoleman jälkeen jokainen yrittää omia ruumiin, taistelu mihin joukkoon kuului, vaikka elämässä ei otettu mukaan mihinkään joukkoon

Erityisesti Scholem – Adorno – Arendt – Brecht

Erilaiset Benjaminit: konservatiivi ↔ radikaali, anarkisti ↔ marxisti, mystikko ↔ materialisti jne.

Lopulta myös akatemian hylkäämä akateeminen Benjamin

Sosiologi ↔ filosofi ↔ kirjallisuustieteilijä ↔ kulttuuritutkija jne.

Benjamin feminiinisyyttä

Alusta asti sukupuolisen älyllisen yhdenvertaisuuden tunnustus

Intiimit älylliset kirje- ja ystävyssuhteet naisten kanssa

Jättää tärkeimmät paperinsa Gretel Adornolle ja Hannah Arendtille

Onnettomat rakkaussuhteet – onnen pirstaloituminen

Innostuksen ja pettymyksen dialektiikka, naiset ihastuvat älyyn eivät Benjaminisiin

Eurooppalaisuuden pirstaleet

Eurooppalaisuuden äärellä - ei koskaan ylitä

Euroopan äärien konstellaatio, jossa törmäävät ja purkautuvat eri eurooppalaiset hengen virtaukset

Eurooppalainen filosofia, kirjallisuus, taide - juuri yleiseurooppalaisuudessaan

Päästävä eroon taiteen regionaalisesta ajattelusta

Matkustus ympäri Eurooppaa: Capri, Ibiza, myös napapiirillä

Berliini ja Pariisi - Pariisissa enemmän kotonaan

Weimarin Saksa - Kiteytyy Euroopan 1900-luvun jännitteet

Pariisi - Kiteytyy Euroopan 1800-luvun jännitteet

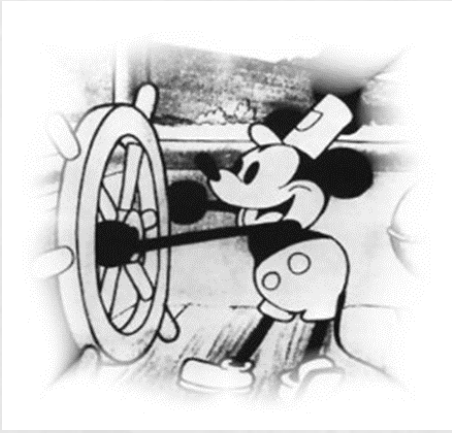
Juutalaisuus - ulkoisuus/sisäisyys Euroopassa - ei sionistia - henki

Marxilaisuus - porvaristo/proletariaatti - ei kunnan marxistia - materia

Euroopan jättäminen: Palestiina, Moskova, Amerikka - vitkastelu

Mitä käyttöä eurooppalaiselle?

Kuolee pakolaisena (kuten on elänyt) Espanjan rajalla - Port Boussa

Viimeinen eurooppalainen (letzten Europäer)

"En tiedä kuinka kauan on enää mahdollista aineellisesti hengittää Euroopan ilmaa, viime viikkojen tapahtumien johdosta henkisesti se on jo mahdotonta. Tämän toteaminen ei ole minulle helppoa, mutta sitä ei voi enää välttää." (4.10.1938)

Onko mahdollisuutta siirtää eurooppalainen kulttuuri turvaan Amerikkaan? Hakee lopulta viisumia Amerikkaan

Aloittaa englannin opiskelun Hannah Arendtin ja Heinrich Blücherin kanssa lukemalla Francis Baconia ja William Faulkneria

"Amerikkalaisillakaan tuskin on minulle muuta käyttöä kun kärrätä ympäri maata näyttelyesineenä viimeisestä eurooppalaisesta".

"Historian ylle ollaan pakottomassa nerokasta synteesiä Nietzschen "hyvästä eurooppalaisesta" ja "viimeisestä ihmisestä". Tämä synteesi johtaisi viimeiseen eurooppalaiseen, joksikin miksi emme missään nimessä halua tulla."

Suojelusenkelin sijaan kyttyräukko

” Vasta tänään tiedän, mikä se nimi oli. Äitini paljasti sen minulle tietämättään. Senkin *kömpelys!* (Ungeschickt) hän sanoi aina kun olin särkenyt jotakin ja kaatunut [...]

Se, ketä tuo ukkeli katselee, ei pidä varaansa. Hän ei huolehdi itsestään eikä myöskään ukkelista. Hän seisoo *typertyneenä sirpalekasan ääressä* [...]

Minne se ilmestyi, sinne jäin tyhjin käsin [...] Ukkeli tuli joka paikkaan ennen minua. Edeltä käsin se lähti matkaan.

Kun aio mennä tupaseeni / muussiani maistamaan / seisoo siellä kyttyräselkä / syönyt sen jo puoliksi

[...] Luulen, että se ”koko elämä”, jonka kerrotaan liukuvan kuolevan silmien editse, koostuu tällaisista kuvista, joita ukkelilla on meistä kaikista [...]

Nyt (Jetzt) se on työnsä tehnyt. Kuitenkin sen ääni, joka muistuttaa kaasusukan suhinaa, kuiskaa minulle vuosisadan kynnyksen yli sanat.

Rakas lapsi, voisithan / rukoilla hieman ukkelinkin puolesta.”

Kielen lumpunkerääjä

“Näin kirjailija on de jure lopulta juuri yksinäisen pohdiskelijan asemassa. Tyytymättömänä, ei minkäänlaisena johtajana. Ei rakentajana vaan leikin pilaajana.

Ja jos haluamme luoda itsellemme kuvan (bild) hänestä koko hänen tointensa ja pyrintöjensä yksinäisyydessä, näemmä lumpunkerääjän varhain aamu hämärässä, tökkimässä kepillään puhelumppuja ja kielenriekaleita, heittääkseen ne kärryihinsä mutisten ja jääräpäisesti hieman hutikassa, päästäen välillä pilkallisesti aamutuuleen lepattamaan jonkin noista mahtipontisista räteistä ”ihmiskunta”, ”syvällisyys”.

Lumpunkerääjä, liikkeellä varhain - vallankumouspäivän aamuhämrässä.”

Melankolia

"Tulin maailmaan Saturnuksen, hitaimman kiertoliikkeen planeetan, jahkailun ja myöhästymisen tähden, alla."

Ei eppinen tai traaginen vaan ennemmin murheen hahmo

Saksalaisen Murhenäytelmä alkuperä barokissa

Melankolia aikakauden vireenä - analogia - ekspressionismi

Melankolian ja poliittisen melankolian kritiikki

Ei ainoastaan Saturnuksen hahmo (Sontag)

Iloisuus, päättäväisyys, edellä-olo

Anteliasuus, ulospäin suuntautuminen

Päättäväisyys ja jahkailu itsemurhan osalta

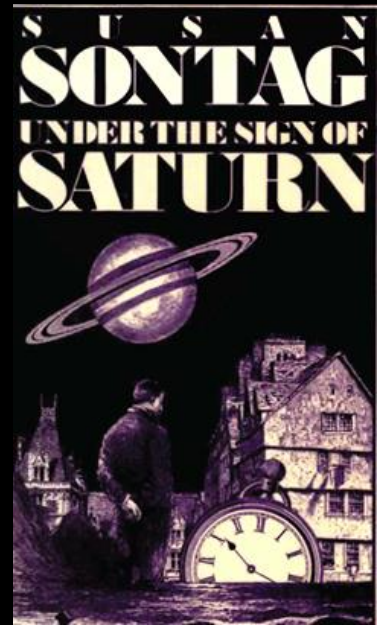
Masennuksen dialektiikka

Maaninen innostus ↔ täysi toivottomuus

”Toivo annettu vain toivottomien tähden”

Keskeytetty dialektiikka -ilman ylitystä

Itsekritiikki - melankolian kritiikki

”Itse pelottavin huume”

”Munkki kammiossaan”

Seinällä pyhimyksen kuva - sitten Kleen Angelus Novus

Toisaalta matkailija, tarkkailija, uhkapelaaja

Yksinolon ja seurallisuuden keskeytetty dialektiikka

Itsestä eroon

”Lukija, ajattelija, odottaja, flanööri ovat valaistuneen tyyppejä siinä missä oopiuminsyöjä, uneksija ja huumaantunut - sekä lisäksi profaanimpia. Puhumattakaan pelottavimmasta huumeesta - itsestämme - jota nautimme yksinämme.”

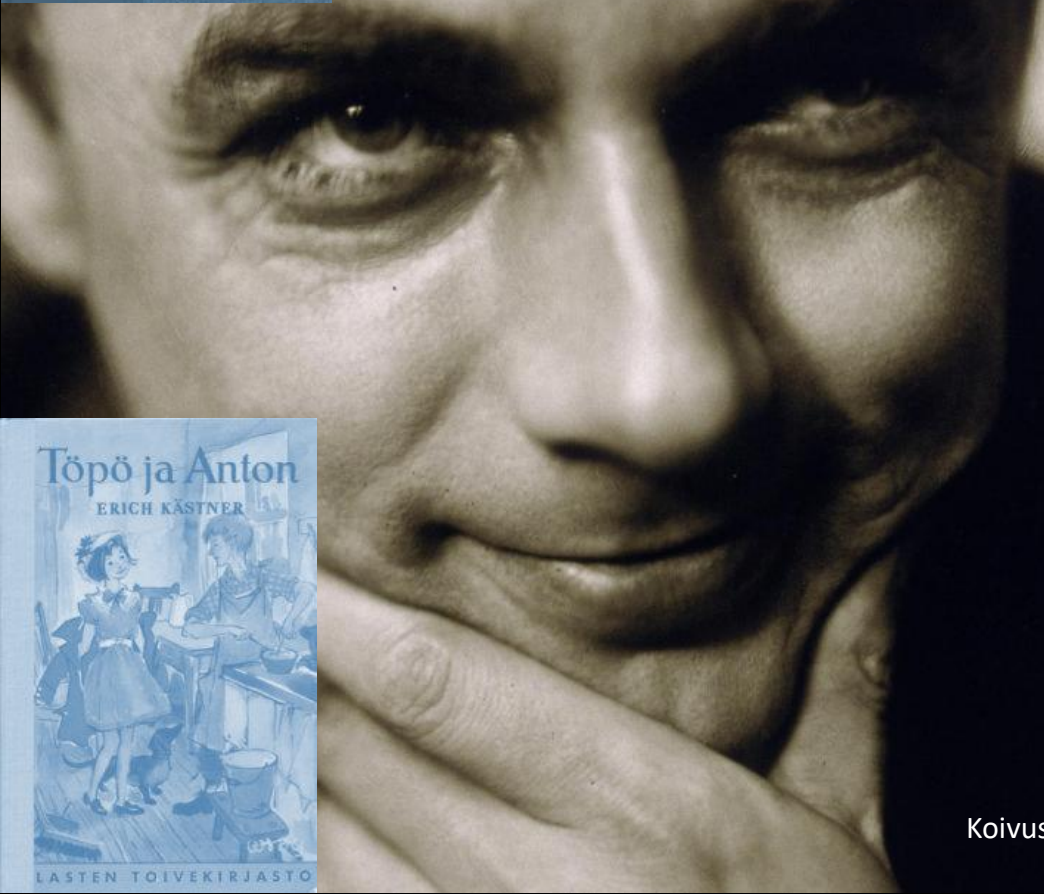
Benjamin ajatuksissaan kuin huumassa

Vaikuttaa ruumiittomalta, kosketuksen torjuminen

Henkeä ei voi habiloida

Kuitenkin ruumiilla ja aineellisuudella keskeinen asema
Benjamin ajattelussa

Poliittisen melankolian, erityisesti omahyväisen melankolian
ankara kritiikki

Vasemmistomelankolia

Hyvin syöneiden omahyväinen alakulo

1931 ankara hyökkäys Erich Kästneria kohtaan

"Porvariston jäljittely" (kuten porvaristo aristokratian)

"Vasemmalla kaikesta mikä olisi mahdollista"

Omahyväisyys ja fatalismi (Kästner) ≠ poliittinen runo (Brecht)

"Runojen tahti seuraa tarkoin nuotteja, joiden mukaisesti tämä köyhyydestään rikas sakki soittaa alakuloaan, ne puhuvat kylliksi syöneiden murheesta kun eivät voi enää käyttää kaikkea rahaa mahaansa. Piinavaa tyhmyys, tämä on viimeisin kahdentuhannen vuoden aikaisista melankolian muodonmuutoksista.

Näiden säkeiden vyörytyksellä on enemmän tekemistä ilmavaivojen kuin kumouksen kanssa. Ummetus ja melankolia ovat aina kuuluneet yhteen. Mutta kun mehut alkavat salpautua yhteiskuntaruumissa, typeryys iskee meihin jokaisella askeleella eivätkä Kästnerin runot tee ilman laatua lainkaan paremmaksi.

Angelus Novus (Uusi enkeli)

Paul Kleen maalaus vuodelta 1920

Benjamin osti 1921 1000 Saksan markalle

Ensin Scholemille sitten Benjaminin Berliinin huoneen seinällä

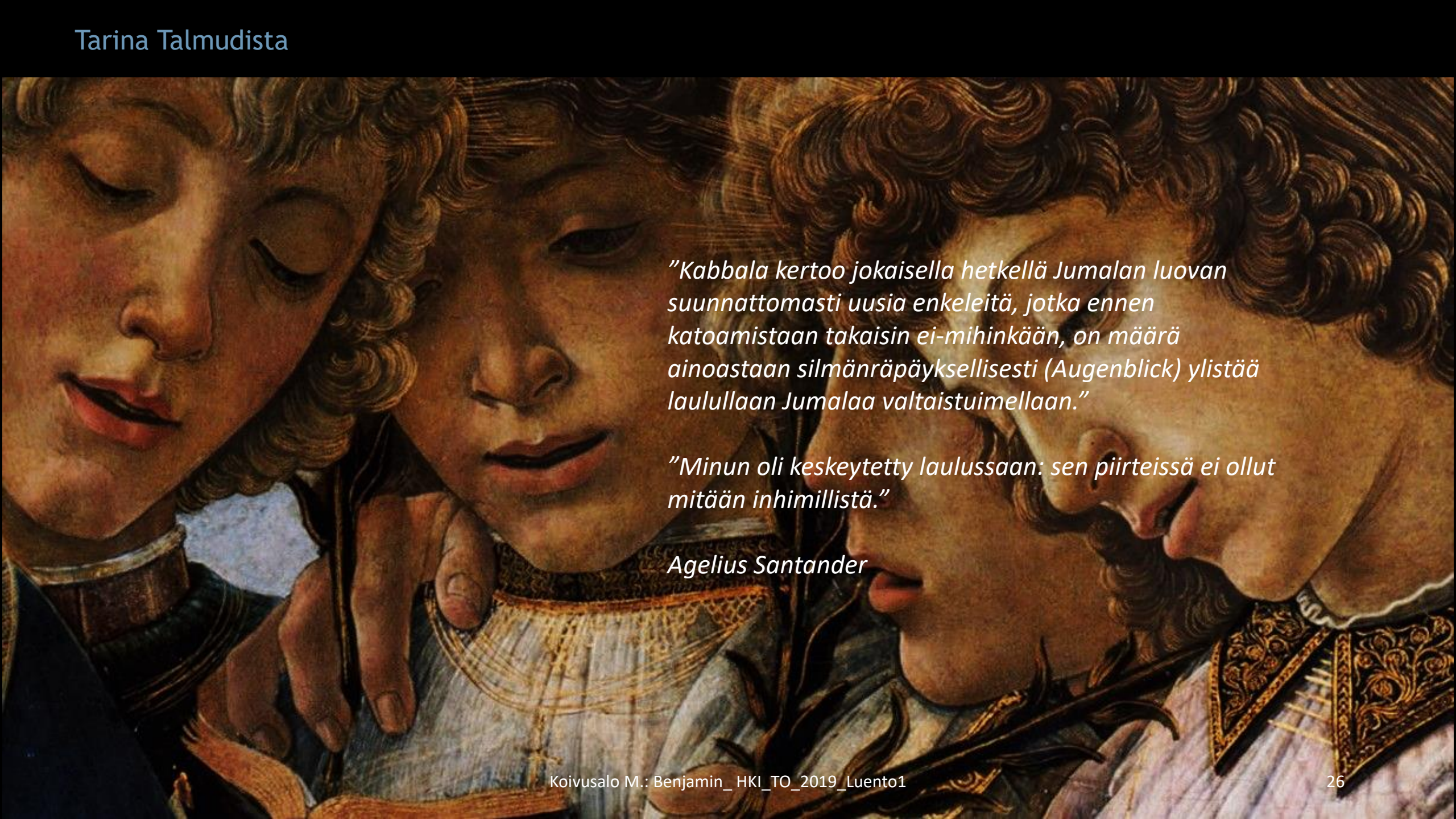
*Siipeni ovat valmiina lentoon
niin mieluusti kääntyisin takaisin
sillä vaikka jäisin ajasta aikaan
minulla olisi vain vähän onnea*

Gerhard Scholem,

Projekti lehdestä Angelus Novus - aktualisuus

Karl Krauss esseessä: Enkeli sanansaattajana - Uusi enkeli ottaa jotakin pois ihmiseltä vapauttaakseen tämän

A detailed section of Raphael's fresco 'The School of Athens'. It features three figures: Plato on the left, Aristotle in the center, and Ptolemy on the right. Plato is shown in profile, looking upwards with his right hand pointing to the sky. Aristotle is shown from the chest up, looking forward with his right hand held palm-down. Ptolemy is shown in profile, looking down at a book he is holding. All three figures have curly hair and are wearing ornate robes.

"Kabbala kertoo jokaisella hetkellä Jumalan luovan suunnattomasti uusia enkeleitä, jotka ennen katoamistaan takaisin ei-mihinkään, on määrä ainoastaan silmänräpäyksellisesti (Augenblick) ylistää laulullaan Jumalaa valtaistuimellaan."

"Minun oli keskeytetty laulussaan: sen piirteissä ei ollut mitään inhimillistä."

Agelius Santander

Historian(filosofian) allegoria

Allegoriasta jälkeinpäin vasemmistosymboliksi

Angelus novus → Historian enkeli

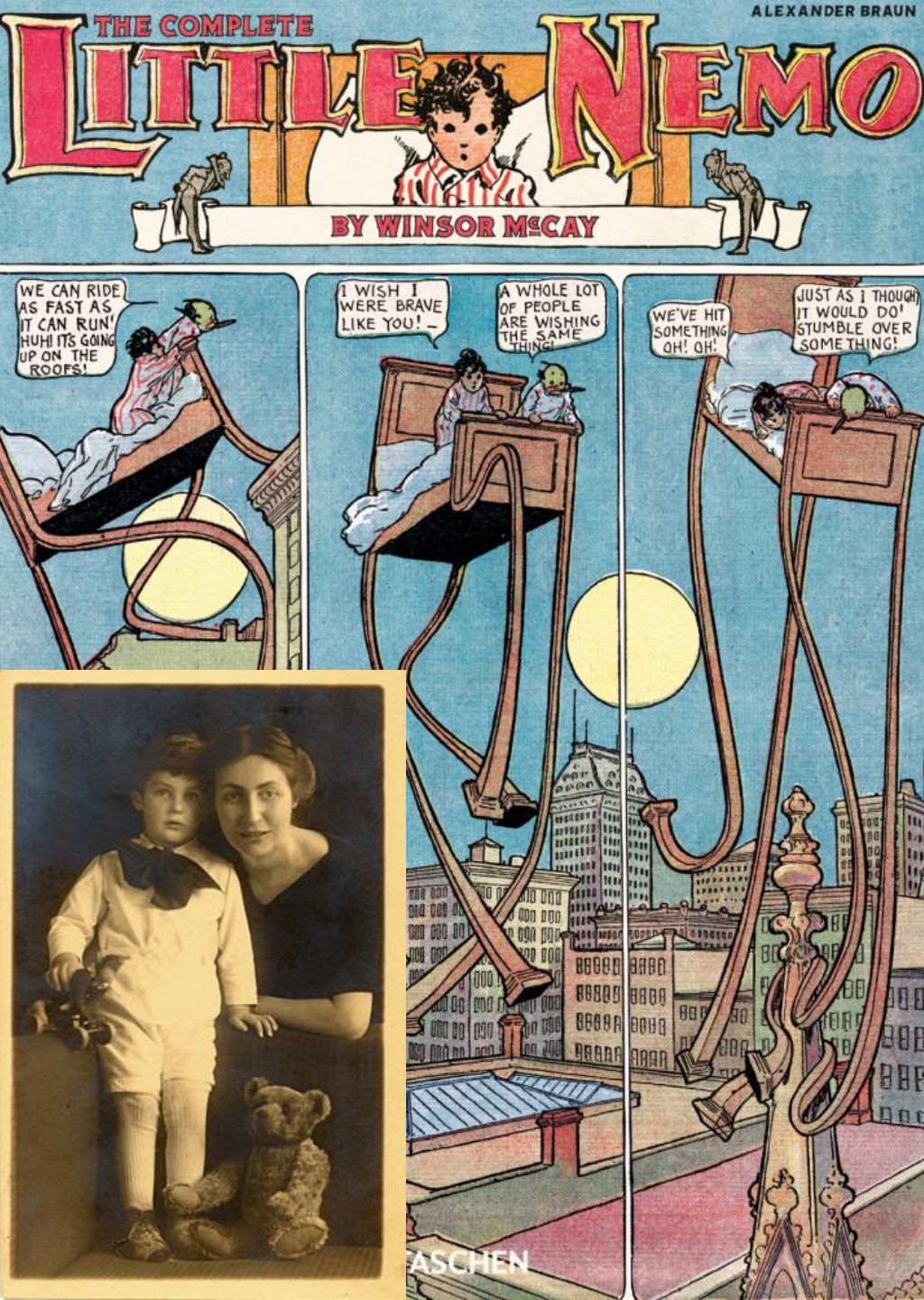
”Historian enkelin täytyy näyttää juuri tällaiselta. Se on kääntänyt kasvonsa menneisyyteen.

Siinä missä tapahtumien ketju näyttäytyy meidän silmiemme edessä, siinä se näkee yhden ainoan katastrofin, joka lakkaamatta kasaa raunioita raunioiden päälle ja paiskaa ne sen jalkojen juureen.

Se tahtoisi jäädä, herättää kuolleet ja kerätä yhteen sen, mikä on lyöty palasiksi.

Mutta paratiisista päin puhaltaa myrsky, joka on tarttunut sen siipiin ja joka on niin voimakas, että enkeli ei voi niitä enää sulkea.

Se, mitä me nimitämme edistykseksi, on tämä myrsky.”

Unien lapsi

Lapsuus, satu, unet, unelmat, surrealismi

"Unen historia on vielä kirjoittamatta ja sen näköalojen avaaminen merkitsisi epäilemättä historiallisen valaistumisen ratkaisevaa iskua luonnosta riippuvuuden taikauskolle."

Satu on voitto myytin vallasta

Kokemuksen teoria lähtöisin lapsuudesta - muistin ja historian teoria

Lapsuuden muistot Berliinistä: Omistettu pojalle Stefanille

Ei perhemuistoja, yhteiskunnallinen konstellaatio

Herääminen naivista unesta: yhteiskunnalliset olosuhteet

Lupa unelmoida niitä muuttaakseen

Nykyään unelmoija vain nukkunut liian myöhään

Kokemus (Erfahrung)

"Varhaisessa kirjoitelmassani panin liikkeelle kaikki nuoruuden kapinalliset voimat kokemus (Erfahrung) sanaa vastaan. Ja nyt tuosta sanasta on tullut kantava elementti useissa asioissani. Olen kuitenkin pysynyt uskollisena itselleni. Sillä hyökkäykseni puhkaisi sanan tuhoamatta sitä. Se työntyi asian ytimeen." (1929)

Kokemus (erfahrung)

Vanha kokemuksen käsite - kokemus matkana, muutoksena

Elämys (erlebnis)

Elämys kokemusta vastaan - elämysten etsintä

Vanhan kokemuksen tuhoutuminen

Moderni nihilismi

Elämys, jolla kokemuksen voima

Kysymys taiteen kokemuksesta?

Kant: kaikki tieto kokemuksesta, kritiikki → kokemuksen ehdot

Tieteen kokemus → Taiteen kokemus, uskonnon kokemus

Taideteos taiteen kokemukseksi

Taiteen kriisi – irtaantuminen kokemuksesta – tyhjä taide

Taiteen tehtävä – luoda uusi kokemus

”Taiteen tärkeimpiä tehtäviä on kautta aikojen ollut luoda kysyntää sellaiselle, minkä täydellisen tyydyttämiseen aika ei ole vielä kypsä.”

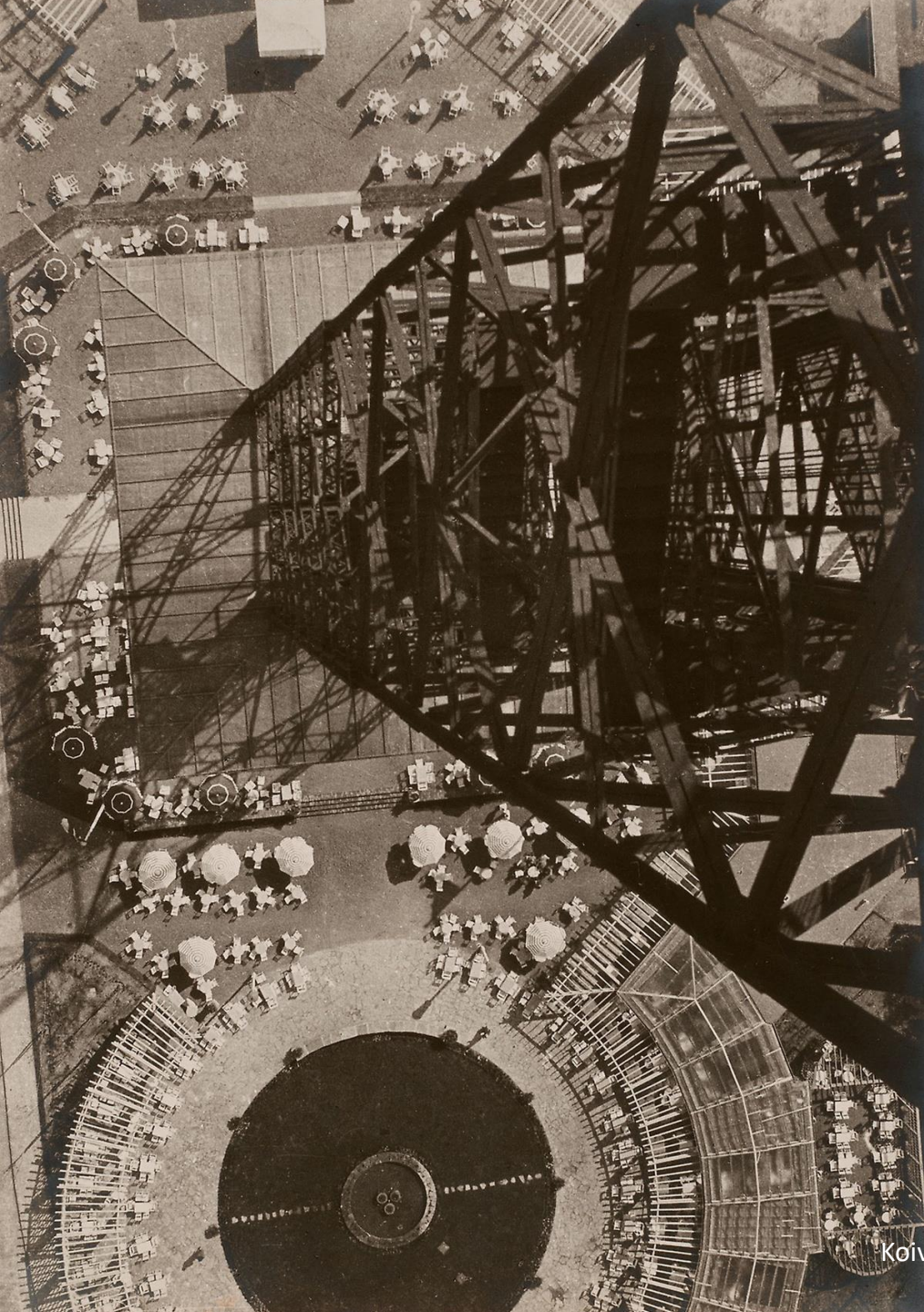
Kritiikki ”L’art pour l’art” ohjelmaa kohtaan

Taiteen historiallinen kokemus

Taiteen uudet tekniikat

Massataide, populaarikulttuuri

Taiteen yhteiskunnallinen ja poliittinen kokemus ja ehdot

Tekniikan kokemus

Uudet teknologiset välineet

Autot, Puhelimet, Radio, Elokuva

Muuttavat kokemuksen muotoa

Vanhan kokemuksen viraltapano

Uuden kokemuksen mahdollisuudet

Taideteos teknisen uusintamisen aikakaudella

Kokemuksen köyhtyminen

Essee Nikolai Leskovista tarinankertojana

*”Tarinankertoja (Erzähler) - niin tutulta kuin nimi kuulostaakin - ei millään tavoin ole läsnä elävässä vaikuttavuudessaan. [...] Yhä harvinaisempaa on kohdata ihmisiä, jotka todella osaavat kertoa jotakin [...] On kuin meiltä olisi viety kyky joka vaikutti luovuttamattomalta, kaikista varmimmalta. Nimittäin **kyky** (vermögen) **vaihtaa kokemuksia** (erfahrung).*

***Kokemuksen kurssi on laskussa.** Ja näyttää kuin se putoaisi syvemmälle pohjattomuuteen. Jokainen vilkaisu (blick) sanomalehteen osoittaa, että kokemus on saavuttanut uuden pohjalukeman, että yön aikana kuva (bild) maailmasta, ei ainoastaan kuva ulkoisesta vaan myös kuva moraalisesta (sittlichen) maailmasta on muuttunut tavalla, joita ei ikinä pidetty mahdollisina.*

Ensimmäinen maailmansota

Maailmansodan myötä alkoi tulla havaittavaksi tapahtumakulku, joka ei ole sen jälkeen pysähtynyt.

Eikö sodan päätyttyä huomattukin, että ihmiset palasivat kentiltä mykistyneinä, eivät rikkaampina vaan köyhempinä kommunikoitavasta (mitteilbarer) kokemuksesta. Se, mikä kymmenen vuotta myöhemmin purkautui sotakirjojen tulvana, oli kaikkea muuta kuin suusta suuhun kulkeva kokemus.

Eikä se ollut mitenkään kummalista. Sillä kokemusta ei koskaan ole osoitettu niin perusteellisesti valheeksi kuin miten asemasota osoitti strategisen, inflaatio taloudellisen, materiaalitaistelu ruumiillisen, vallanpitäjät moraalisen (sittlichen) kokemuksen.

Sukupolvi, joka oli vielä mennyt kouluun hevuskärryillä seisoi avoimen taivaan alla maisemassa, jossa mikään ei pysynyt muuttumattomana paitsi pilvet, ja niiden alla, tuhoavien ryöpyjen ja räjähdysten voimakentässä, pienen pieni, hauras ihmisruumis.

Kapitalismin kokemus

“Niiden yhteiskuntien varallisuus, joissa kapitalistinen tuotantotapa on vallalla, ilmenee (erscheint) „valtavana tavarajoukkona“, yksityinen tavara sen alkeismuotona.” (Marx)

Tavarakulttuurin kokemus

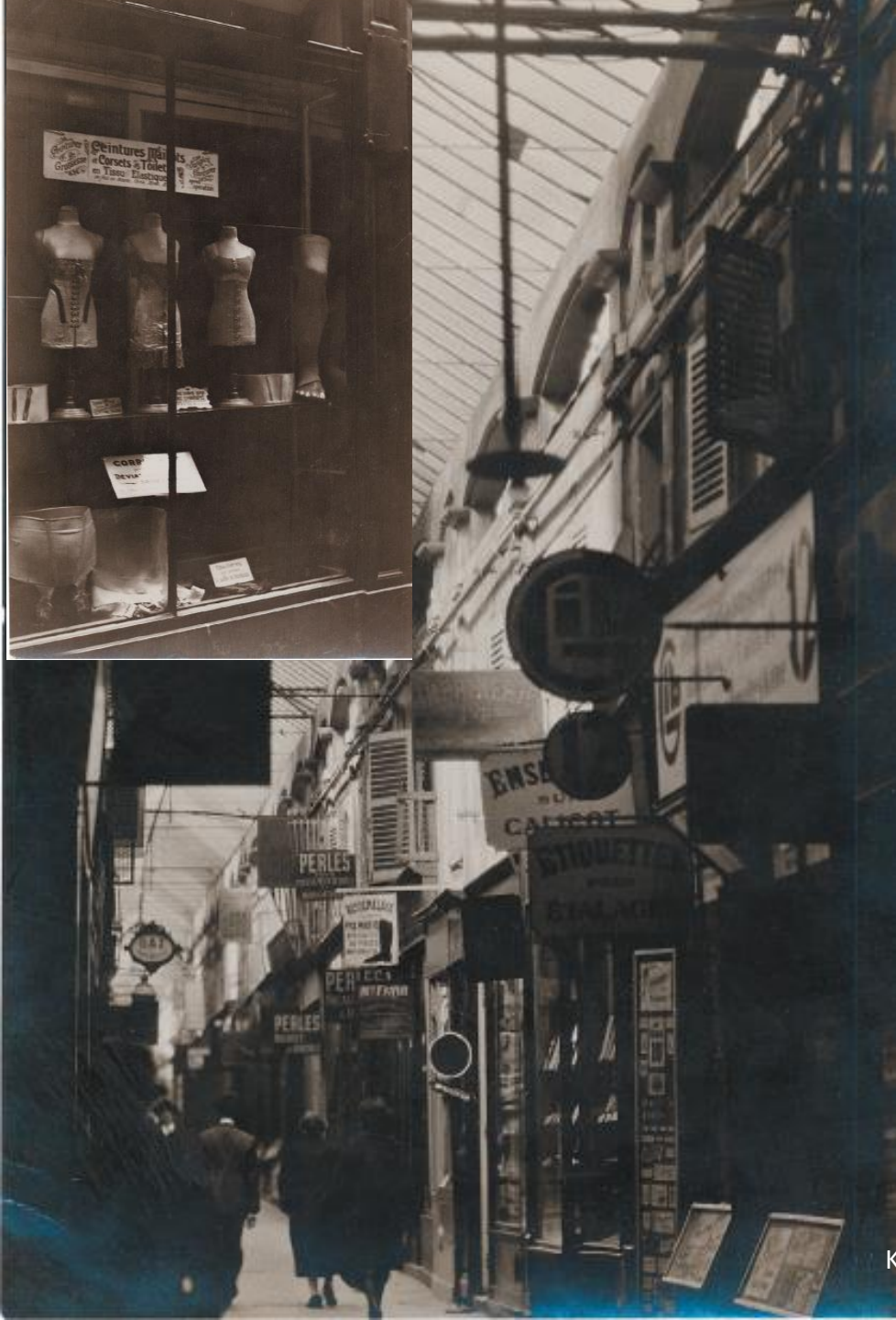
Tavaran ilmeneminen?

Tavara fantasmagoriana

Kulttuuri- ja kulutustutkimuksen filosofinen alku

Nykyään tosin lähes toisinpäin - tutkimus muuttunut markkinointitutkimukseksi ja kuluttajakyselyiksi

Pasaasit - katetut kauppakujat

Passagenwerk:

*”Marx asettaa kausaalisen suhteen talouden ja kulttuurin välillä. Tässä se **nähdään ilmaisusuhteena** (Ausdruckszusammenhang). Ei ole esitettävä kulttuurin ilmaantumista taloudesta vaan talouden tallenteiden ja materiaalien ilmaisua niiden omassa kulttuurissa. Toisin sanoen kyse on yrityksestä käsittää taloudellinen prosessi havainnollisesti **alkuilmionä** (Urphänomen), josta kaikki pasaasien (ja sitä myöten myös koko 1800-luvun) elämänilmiöt (Lebenserscheinungen) juontuvat [N1, a,6]”*

Charles Baudelaire: Lyyrikko kapitalismin kulta-aikana

Pariisi 1800- luvun pääkaupunkina: 1800-luvun alkuhistoria

Konstellaatio 1800-luvun elementeistä ja jännitteistä

Pahan kukat (*Les Fleurs du mal*) viimeisenä yleiseurooppalaisuutta merkitystä omaavana runoelmana

Antaa elämykselle kokemuksen voimakkuuden

Benjaminin aikaisempi Baudelaire tutkimus leviää yhteiskunnallis-kulttuuriseksi kuvaksi eurooppalaisesta kokemuksesta

Kuljeskelija, flanööri (flâneur)

“Pour le parfait flâneur, pour l’observateur passionné, c’est une immense jouissance que d’élire domicile dans le nombre, dans l’ondoyant dans le mouvement, dans le fugitif et l’infini. »

Kaupunkilaisen kokemus: urbaani kokemus

“Muistot kaupungeista, joista löysin niin monia asioita: Riika, Napoli, München, Danzig, Moskova, Firenze, Basel, Pariisi”

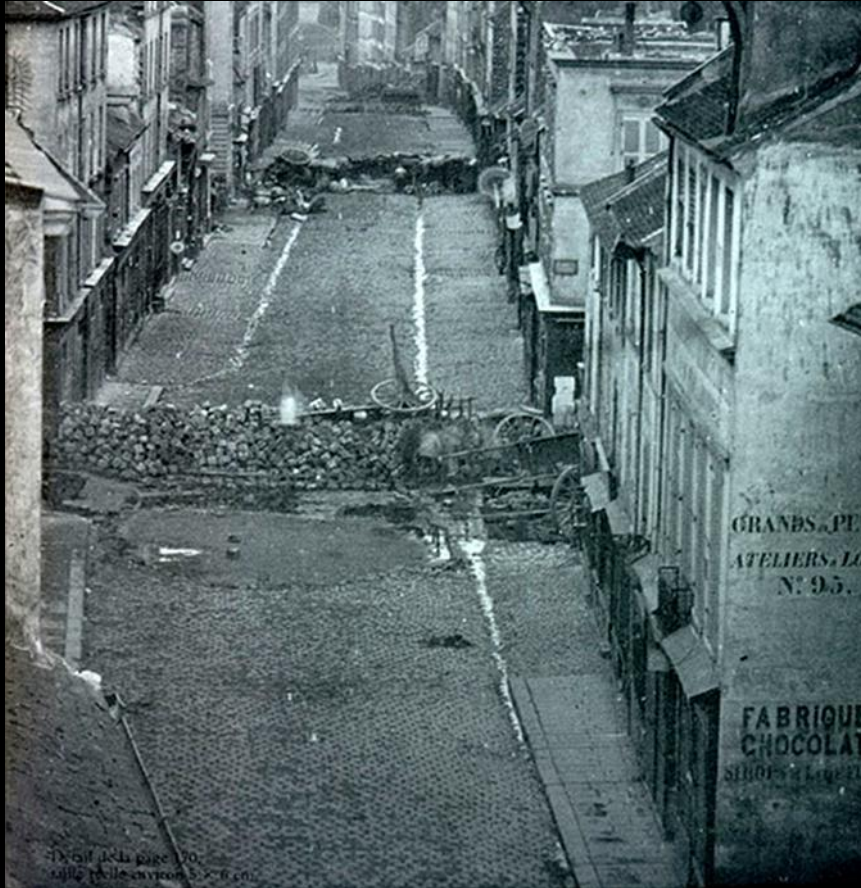
Jokaisella kaupungilla oma kielensä ja kuvansa

“Jokainen kaupunki on minulle kaunis (rajojensa ulkopuolelta), aivan kuin ajatus siitä, että erityisillä kielillä olisi enemmän tai vähemmän arvoa, on minulle vastenmielinen.”

”Siinä ettei löydä tietä kaupungissa, ei ole mitään ihmeellistä. Kaupunkiin eksyminen kuin metsään vaatii koulutusta. Silloin kadunnimien täytyy puhua eksyneelle kuin kuivan varvikon ratinan, ja keskustan pikku katujen heijastaa vuorokaudenajat vuorten notkelmien tapaan.”

Kuvat (Bilder) historiallisena indeksinä

Kuvat (bilder) erottaa fenomenologian olemuksellisuuksista (unterscheidet) niiden historiallinen indeksi. (Heidegger yrittää turhaan pelastaa historian fenomenologialle abstraktisti, “historiallisuuden” avulla). Nämä kuvat on erotettava täydellisesti “ihmistieteellisistä” kategorioista, niin kutsutusta habituksesta, tyylistä jne.

Kuvien historiallinen indeksi ei nimittäin vain kerro, että ne kuuluvat tiettyyn aikakauteen, se kertoo ennen kaikkea, että niistä tulee luettavia (lesbarkeit) vasta tiettynä aikakautena.

Tämä “luettavuuteen” (zur Lesbarkeit) pääseminen on nimittäin myös tietty kriittinen piste niiden sisäisessä liikkeessä. Jokaista nykyisyyttä määrittävät ne kuvat, jotka ovat synkronisia sen kanssa, jokainen nyt (Jetzt) on tietyn tiedettävyyden (Erkennbarkeit) nyt (Jetzt). Siinä totuus latautuu sen särkevällä (Zerspringen) ajalla. Tämä särkyminen, ei mikään muu, on intention kuolema, joka näin osuu yhteen aidon historiallisen ajan, totuuden ajan syntymän kanssa.

Kuva on pysäytettyä dialektiikkaa (Dialektik im Stillstand)

Ei ole niin, että mennyt heittäisi valon nykyisyyden ylle tai nykyhetki menneen ylle, vaan kuvassa (Bild) ollut asettuu välähdyksenomaisesti konstellaatioon nykyisyyden kanssa. Toisin sanoen: kuva on pysäytettyä dialektiikkaa.

*Sillä vaikka nykyisyyden (Gegenwart) suhde menneisyyteen (Vergangenheit) on puhtaasti ajallinen (zeitliche), **olleen (Gewesen)** suhde nyt-hetkeen (Jetzt) on dialektinen, ei luonteeltaan ajallinen vaan kuvallinen. Vain dialektiset kuvat ovat aidosti historiallisia eli ei-arkaasia kuvia.*

Lapsuuden kuvat - Berliini kronikka & Berliiniläinen lapsuus vuosisadan vaiheessa

"Ollessani vuonna 1932 ulkomailla, minulle alkoi selvitä, että lähitulevaisuudessa minun pitäisi pian jättää pitkät, kenties pysyvät jäähyväiset syntymäkaupungilleni. Olin useita kertoja kokenut rokotusprosessin sisäisessä elämässäni parantavana. Myös tässä tilanteessa pidin siitä kiinni ja kutsuin tarkoituksellisesti esiin kuvia (Bilder), jotka maanpaossa eniten vetoavat koti-ikäväämme eli lapsuutemme kuvia. Kaipuun tunne ei siten voisi saada henkeäni hallintaan sen enempää kuin rokote saa terveen ruumiin. Pyrinkin rajoittamaan sitä näkemyksellä, joka ei kohdistunut menneen satunnaiseen elämänkerralliseen vaan sen välttämättömään yhteiskunnalliseen peruuttamattomuuteen. Tämä johti siihen, että hankkeesta on kokonaan jätetty pois enemmän kokemuksen jatkumosta kuin sen syvyydestä piirtyvät tietyt elämänkerralliset piirteet kuten myös kaikki perheeni ja tovereideni fysiognomia. Sen sijaan olen pyrkinyt kokoamaan kuvat (Bilder), joissa suurkaupungin kokemus (erfahrung) saostuu porvariluokan lapsessa."

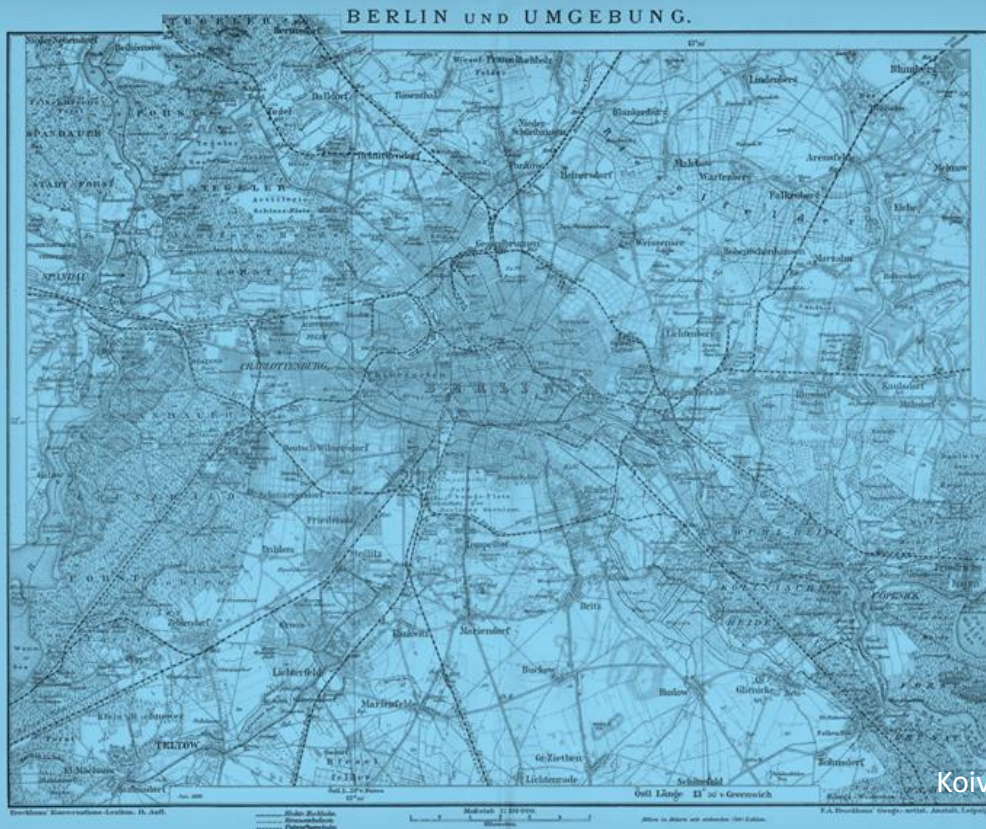
Eletty Berliini (Gelebtes Berlin)

*"Pitkään, itse asiassa vuosikausia, olen leikkinyt ajatuksella esittää **elämän tila** (Raum des Lebens) – BIOS – graafisesti kartalla."*

Berliini nopeasti kasvava metropoli, Euroopan modernein ja nopeimmin muuttuva ja myös ristiriitaisin kaupunki

Benjamin lapsuus sen porvarillisessa "ghetossa".

"Raitiovaunut ja maton piiskaamisen tahti tuuditti minut siellä uneen. Se oli muotti, johon unelmani muotoituivat ensin nuo epämääräiset, jotka ehkä veden tyrsky tai maidon tuoksu täytti; siten pitkälle punotut, matka- ja sadununelmat; lopulta nuo valppaammat unelmat: seuraavasta marmorikuulapelistä."

Kuvista luettavia vasta myöhemmin

"Pidän mahdollisena, että tällaisille kuville on varattu oma kohtalonsa. Niitä ei vielä odota mikään prässätty muoto kuten jo vuosisatoja luonnontunnossa asettuneita maalla vietetyn lapsuuden muistoja.

Toisaalta kuvat suurkaupunki-lapsuudestani kykenevät kenties sisimmässään ennalta muotoilemaan myöhemmän historiallisen kokemuksen.

Vähintään toivon niiden osoittavan kuinka täysin tässä puheen kohteena oleva henkilö myöhemmin luopuisi turvallisuudesta, joka hänen lapsuuden olemassaololleen oli suotu."

Muistokartan ohjaajia

Lastenhoitajat

”Sillä vaikka lapsi omissa yksinäisissä leikeissään tulee kaikkein lähemmäksi kaupunkia, hän tarvitsee ja etsii itselleen johtajaa sen laajempiin ympäristöihin ja ensimmäisiä näistä olivat ainakin minun tapaisille hyväsyntyisille porvarilapselle tietenkin lastenhoitajat.”

Pariisi. Leon Daudet: Paris vecu (Eletty Pariisi)

Marcel Proustin kääntäminen

Flaneeraus, kuljeskelu

Franz Hessel, itsemurhan keskusteluklubilla tehnyt runoilija ystävä

"Proust ei tunnetusti kuvannut teoksissaan elämää sellaisena kuin se on, vaan sellaisena kun tämän elämän elänyt (erlebt) muistaa tuon elämän. Ja kuitenkin tämäkin on vielä liian epätarkasti ja karkeasti sanottu. Sillä muistelevalla kirjailijalle pääasia ei ole suinkaan se mitä tämä on elänyt (erlebt) vaan tämän muistin kudonta, mieleen palauttamisen penealopentyö."

"Sillä jokainen, joka on alkanut avata muistin viuhkan löytää aina uusia säikeitä avattavaksi, yksikään kuva ei riitä hänelle, sillä hän on nähnyt, että senkin voi taittaa auki ja ainoastaan taitoksissa on tosiasiallisuus (Eigentliche), se kuva (bild), se maku (Geschmack), se tunto (Tasten), jonka takia kaikki tämä levitettiin ja taitettiin auki. Ja nyt muisti kulkee vähäisestä pienimpään, pienimmästä pikkuriikkisempään ja samalla aina vaan valtavammaksi kasvaa se mikä näissä mikrokosmoksissa kohdataan."

La mémoire involontaire

Walter Bendix Schönflies Benjamin.

"Minä, Walter Benjamin, synnyin 15. heinäkuuta 1892 Berliinissä liikemies Emil Benjaminin ja hänen vaimonsa Paulinen (syntynyt Schoenlfies) poikana ja kuulun juutalaiseen tunnustukseen. "

Haute bourgeoisie

Rikas ja assimiloitunut saksanjuutalainen ylemmän porvarisluokan asemastaan tietoinen perhe

Emil Benjamin (1856-1926)

Liikemies (Kaufmann)

Reininmaalaisesta vauraasta kauppiassuvusta

Taiteiden ja antiikin kerääminen ja välittäminen

Osakkaan Rudolph Lepke's Kunst-Auctions-Hausissa

Sijoittajana useissa hankkeissa

Taito nähdä asioiden toinen arvo ja ulottuvuus

Paula Schönlies “Gnädige Frau”

Armon rouva Paula Schönlies, kotitalouden valtiatar

Ommelrouva (Näh-Frau)

Palvelijat ja ranskalaiset lastenhoitajat

Benjaminin koko iän kestävä ylikorostunut tapakohteliaisuus

Silmiin pistävä radikaaleissa ja boheemeissa piireissä

Porvarillisen kirjallisen älykön kasvatus

Myöhemminkin älykön proletarisaatio ei tee proletariaattia - kumouksellinen kysymys koskee asemaa tuotantosuhteissa.

Syynä kykenemättömyyteen keittää edes kuppikahvia

Teki jokaisesta pikkuasiasta testin Benjamin käytännöllisestä kömpelyydestä

Kaduilla edellä kiiruhtava äiti, perässä niitä löntystäen mittaileva Benjamin

”En koskaan muodosta yhteistä rintamaa kenenkään kanssa, varsinkaan äitini.”

Talous mysteerinä

"Taloudellinen perusta, johon vanhempieni taloudenhoito perustui oli pitkään ylitse lapsuuteeni ja nuoruuteeni syvimmän salaisuuden peittämä. Luultavimmin ei vain minun, vanhimman pojan, vaan myös äitini osalta. Se oli juutalaisissa perheissä sääntö ja epäilemättä myös monissa kristillisissä.

Itseasiassa oudompaa oli, että myös kulutus oli kääritty osaan samaa salaisuutta, joka niin tiivisti peitti tulot ja vaurauden. Muistan, joka tapauksessa, että joidenkin tavarantoimittajien, lähteiden, kuten niitä kutsuttiin, mainitseminen tapahtui aina vihkiytymiseen sopivalla juhlallisuudella."

Vanhin lapsi

"Viimeinen todellinen Berliinin porvarillinen eliitti muodosti oman ghettonsa."

"Jäin suljetuksi tälle vauraalle alueelle ilman mitään tietoa toisesta maailmasta ulkopuolella."

"Ja köyhät. Siinä määrin kuin ne kiinnostivat ikäisiäni rikkaita lapsia he elivät jossakin kaukana taustalla."

Georg Benjamin (1895–1942)

Lastenlääkäri - väitös sosiaalihygieniasta

Poliittisesti radikaalein ja sitoutunein sisaruksista

Muutti vanhempien porvarialueelta ”punaiseen Weddingiin”

”Punaisen Weddingin porvarillinen vallankumouksellinen”

Aktiivinen ensin Saksan itsenäisessä sosiaalidemokraattisessa puolueessa ja vuodesta 1922 kommunistisessa puolueessa

Toimi sosialististen lääkäreiden liitossa ja oli perustamassa proletariaatin terveystalvelua

Vuodesta 1933 ”säilöön otossa”- vastarintatoiminta

Kuoli Mauthausen keskitysleirillä 1942

Hilde Benjamin (1902 -1989)

Georgen vaimo

Ensimmäisiä oikeustiedettä Saksassa opiskelleita naisia

Rote Hilfin asianajajana

Natsien jatkuvasti vainoama (tappoivat miehen)

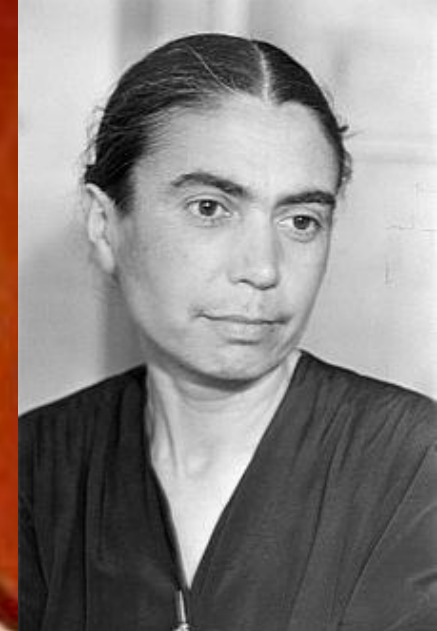
Myöhemmin kuitenkin itse vainoajaksi

DDR:n oikeusministeriksi

Erittäin kyseenalainen maine
näytösoikeudenkäynneistä ja poliittisista tuomioista

Kuolemanrangaistukset

”Verinen Hilde” , ”punainen giljotiini”

Dora Benjamin (1901–1946)

Talous- ja yhteiskuntatieteilijä, psykologi

Väitös Berliiniläisten makeistehtaan työntekijöiden tilanteesta

Sittemmin kirjoituksia sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien naisten ja lasten kärsimyksistä ja teki Sveitsissä ensimmäiset tutkimukset keskitysleirilasten traumaista

Pakeni Walterin kanssa Pariisiin, josta 1940 Gursin keskitysleirille.

Olisi saanut viisumin Yhdysvaltoihin mutta pakeni Sveitsiin, jossa kuoli syöpään 1946.

Matkustelu

Pohjanmeren ja Itämeren
rannikolla, mustissa
metsissä ja Sveitsissä

Heringsdorf, 1896

Postikorttimatkat

"On olemassa ihmisiä, jotka uskovat löytävänsä elämän kohtalonsa perinnöllisyydestä, toiset taas horoskoopeista ja toiset kasvatuksesta.

Omalta osaltani uskon, että löytäisin huomattavasti valaistusta myöhempään elämään [postikorttikokoelmastani](#), jos voisin selata sitä uudestaan.

Suurin lahjoittaja tähän kokoelmaan oli äidin puoleinen isoäitini, päättäväisen toimelias rouva, jolta uskon perineeni kaksi asiaa: [lahjojen antamisen nautinnon](#) ja [rakkauden matkustamiseen](#).

Sillä olin siellä, Tabarzissa, Brindisissä, Madonna di Campigliossa, Westerlandissa, kun näin Tabarzin metsäiset rinteet täynnä hohtavia punaisia marjoja, kellan valkoisiksi pestyt rantalaiturit Brindisissä, Madonna Di Campigion sinisellä siniseksi painetut kupolit ja Westerlandin keulan halkomassa aaltoja, enkä saattanut lähteä sieltä pois."

Kesänviettopaikat (Sommerwohnungen)

Potsdamissa ja Babelsbergissa

”Nämä ovat erityisen hyvin säilyneitä muistoja, koska vaikka niitä seurannut shokki (Schok) ei vaikuttanut niihin, se eristi ne kaikesta muusta mikä seurasi. Niitä ei ole kuluttanut pois yhteys niiden seuraajiin ja ne pysyvät näin eristettynä, itseriittoisina.”

Isoäidin huoneet

”Millä sanoilla voisi kuvata niistä huokuvaa porvarillisen turvallisuuden ikimuistosta tunnetta. Niin paradoksaaliselta kuin se kuulostaakin, tämän erityisen suojaisuuden käsite näyttää liittyvän suoraan niiden laadullisiin puutteisiin.

Nämä useat huoneet (kahdestatoista neljääntoista) täyttäneyt irtaimisto voitaisiin tänä päivänä ahtaa nuhruisimpaankin romuliikkeeseen ilman, että tämä aiheuttaisi siellä mitään kontrastia.

Ja jos nämä hetkelliset muodot olivat niin paljon tukevampia kuin niitä seurannut Jugendtyyli niin se mikä sai sinut tuntemaan olosi niissä uskotuksi, rauhalliseksi, kotoiseksi ja lohdulliseksi, oli se uneliaisuus, jolle ne tarjosivat itsensä vuosien virran pyörteissä huolehtien ainoastaan materiaalien kestävyydestä ilman minkäänlaista järjen laskelmointia.

Täällä hallitsi sellainen asioiden laji, joka huolimatta siitä kuinka paljon se kumarsi muoti-impulssien pienille muutoksille, oli kokonaisuudessa niin vakuuttunut itsestään ja pysyvyydestään ettei se kiinnittänyt mitään huomiota kulumiselle, periytymiselle, paikan muutokselle. Se pysyi ikuisesti yhtä lähellä ja kaukana omasta lopustaan, joka vaikutti samalla kaikkien asioiden lopulta.

Köyhyydellä ei voinut olla sijaa näissä huoneissa, joissa ei ollut tilaa edes kuolemalle.

Eroottinen ”tavara” fantasia

Berliner Eis-Palast, Berlin W., Lutherstraße 22-24

Berliinin jääpalatsi: Isän sijoituksia, ottaa Benjaminin mukaan

”Jääpalatsi ei ollut ainoastaan ensimmäinen keinotekoinen luistinrata Berliinissä vaan myös hyvin vilkas yökerho. Ja niinpä esitykset jääareenalla kahlitsivat katsettani huomattavasti vähemmän kuin ilmestykset baarissa, joita saatoinkin seurata rauhassa arvoaitiostani. Niiden joukossa oli huora (Hure) hyvin tiukassa valkoisessa merimiesasussa, joka siitä huolimatta etten voinut vaihtaa tämän kanssa sanaakaan, määritti eroottiset fantasiani moniksi vuosiksi.”

Prostituoidun hahmo suurkaupungissa

Prostituoitu Baudelairella – Ei kirjoittanut huorarunoa huoran näkökulmasta

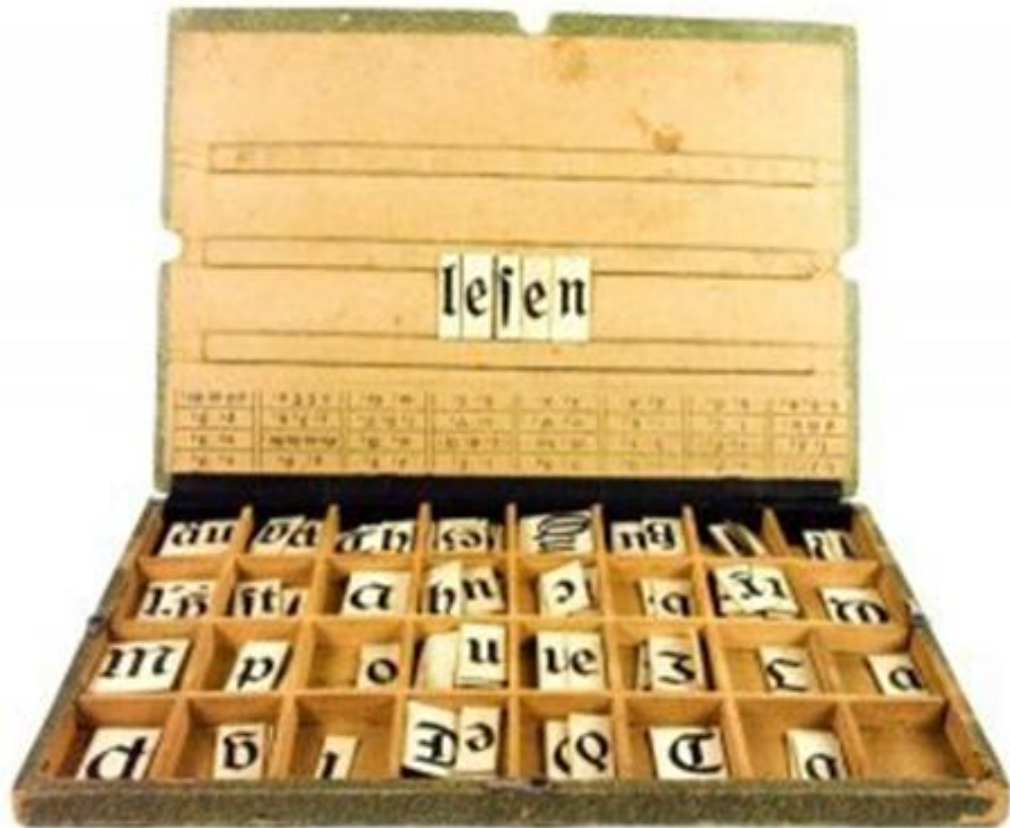
”Tavara pyrkii katsomaan itseään kasvoihin. Se juhlii ihmiseksi tulemistaan huoran hahmossa.”

”Prostituutio näyttää sisältävän mahdollisuuden selviytyä elintilassa, jossa kaikista tavallisimmista käyttöesineistämme on tullut enemmän ja enemmän massatuotteita. Suurkaupunkien prostituutiossa naisesta itsestään tulee massatuote.”

”Luonnon tavaraloiste ruumiillistuu huorassa. Sen nimi on ”Raha tekee aistilliseksi”, ja tämä muotoilu antaa itse vain karkean kuvan asiointilasta, jonka vaikutus ulottuu pitkälti prostituution yli. Tavarafetissin valtakaudella naisen sex-appeal saa enemmän tai vähemmän tavaralle ominaisen vetovoiman värityksen. Parittajan suhteet naiseensa ikään kuin markkinoilla myytävään ”asiaan” eivät ole turhaan kiihdyttäneet porvariston seksuaalista mielikuvitusta. Moderni mainos osoittaa yhdellä tavoin, miten suuresti naisen ja tavarahan houkutusvoimat voivat sekoittua yhteen. Seksuaalisuutta, jota aikaisemmin – yhteiskunnallisesti – liikuttivat fantasiat tuotantovoimien tulevaisuudesta, liikuttaa nyt pääoman valta.”

Lukemaan oppiminen

*"Koskaan emme voi saada unohtunutta täysin takaisin. Ja ehkä näin on hyvä. Takaisinsaamisen järkytys olisi niin tuhoisa, että meidän heti täytyisi lakata tunnistamasta kaipuutamme. Niinpä me **tunnistamme sen, ja sitä paremmin mitä syvemmillä unohtunut meissä piilee [...]** Niistä muodostui kykyjä, joista tuli hänen elämässään määrittäviä. Koska minulle nuo taidot olivat lukemista ja kirjoittamista, ei kaikesta minua varhaisempina vuosia kohdanneesta herätä **niin suurta kaipuuta kuin lukulaatikko [...]** Ihmettelin kuinka niin paljon vaatimattomuutta yhdistyneenä niin paljon ihanuuteen saattoi olla olemassa. **Se oli armontila. [...]** Mitä siitä todellisuudessa etsin on juuri sitä itseään: **koko lapsuutta sellaisena kuin se oli siinä otteessa, jolla käsi siirsi kirjaimet reunukselle, jolle niiden tuli järjestyä sanoiksi.** Käsi voi vielä nähdä unta tästä otteesta, mutta ei koskaan herätä sitä suorittamaan. Samoin minä voin uneksia, miten kerran opin kävelemään. Se ei kuitenkaan auta minua mitenkään. **Nyt voin kävellä; en enää oppia kävelemään.**"*

Yksityisopetus

Kotiopettajat 10 vuotiaaksi

Joskus yhdessä muiden
varakkaiden lasten kanssa

Helene Pufahl

Herra Knoche

Eristetyn lapsuuden loppu

1901 Keisari Friedrichin kouluun Charlottenburgissa

”Koko rakennus nousee kaupunkiradan kupeesta säteillen surullista vanhapiikamaista karheutta. Tämä ulkoisen olemuksen takia kenties vielä enemmän kuin siellä kokemieni elämysten (erlebnissen) tähden, minulla ei ole yhtä ainoaa myönteistä muistoa paikasta.”

Antiikkiset koulukurikäytännöt (itse asiassa edistyksellinen koulu)